

IQ talks

Dr. Yıldız: Mevcut anlaşma, yerini alabilecek Basra'dan Ceyhan'a uzanan enerji koridoru projesi hayata geçirilmeden feshedilmemeliydi

Dr. Zeynep Elif Yıldız

Petrol ve doğal gaz sektörünün uzman isimlerinden Dr. Zeynep Elif Yıldız, Türkiye ile Irak arasındaki ham petrol boru hattı anlaşmasının sona erdirilmesine ilişkin kararı ve bölge piyasası üzerindeki etkilerini *Enerji IQ*'ya değerlendirdi.

Sorularımızı yazılı yanıtlayan Dr. Yıldız, sadece petrol piyasasına değil, doğal gaz ve LNG sektörüne ilişkin de dikkat çekici değerlendirmeler yaptı.

■ **O. Doğu'da gerilimin zirveye çıktığı bir dönemde, Türkiye ve Irak arasındaki ham petrol boru hattı anlaşmasının sona erdirilmesine ilişkin kararın arka planını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu sonucu doğuran etkenler sizce nelerdir?**

Bilindiği gibi Irak hükümeti, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin (KIBY) petrollerini, Ceyhan üzerinden 2014-2018 yılları arasında Bağdat'ın izni olmaksızın ihraç etmesine olanak sağladığı gerekçesiyle Türkiye Cumhuriyeti aleyhine tahkim davası açmış ve 1,5 milyar dolar tazminata mahkum ettirmiştir. Bunun üzerine Türkiye, Kerkük - Ceyhan boru hattını kapatmış ve cezaya da itiraz etmiştir. Sanırım, bu anlaşmanın iptal edilmesindeki temel başlangıç noktası bu olaydır.

Türkiye ile Irak arasında 1973 yılında imzalanan boru hattı anlaşmasının 22. maddesi gereği, anlaşmanın sona erdirilmesi için bir yıl önceden yazılı bildirimde bulunulması gerekmektedir. Aksi takdirde anlaşma otomatik olarak beş yıl daha uzamaktadır. Mevcut anlaşma, halihazırda 2010 yılında 15 yıl süreyle uzatılmıştı. Dolayısıyla, iptal bildiriminin tam da bu döneme denk gelmesi tesadüf değil, hukuki bir usuldür. Zamanlama açısından erken olduğu da aşıkardır. Çünkü henüz yerine koyabileceğimiz bir anlaşma mevcut değildir. Üzerinde konuşulan, Basra'dan Ceyhan'a olan enerji koridoru projesi henüz resmîyet kazanmamıştır. Bu projenin en kısa sürede resmîyet kazanması bile yıllar sürecektir bir boşluk oluşturabilir. Bu durumda, bölgedeki mevcut jeopolitik tablo nedeniyle bu gelişme, stratejik düzeyde yeni sorunları beraberinde getirmektedir.

Ancak bölgede dengeler her geçen gün değişmektedir. Özellikle Erbil ve Dohuk bölgelerinde bulunan ve uluslararası petrol şirketlerine (IOC) ait sahalar düzenlen-

drone saldırılarının, İran'a yakın milis gruplar tarafından gerçekleştirildiği iddia edilmektedir. Bu saldırıların Süleymaniye bölgesini kapsamaması, söz konusu iddiayı güçlendirmektedir. Aynı dönemde İran-İsrail savaşı, İsrail'in Şam'a yönelik saldırıları ve Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları, bölgede yeni dengelerin kurulmakta olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin bu anlaşmayı iptal etmesi, sadece Bağdat'la yürütülecek yeni bir anlaşmaya değil, aynı zamanda çok aktörlü yeni bir enerji denkleminin hazırlanmak anlamına gelmektedir. Zira boru hatları, yalnızca geçiş ülkeleri arasındaki anlaşmalarla değil, hedef pazardaki aktörlerin de ekonomik ve politik çıkarlarına uygun bir şekilde tasarlanabilir. Güncel konjonktürde, Avrupa Birliği, Türkiye'nin enerji konusunda aktif rol oynamasını, pahalı LNG kullanmak pahasına da olsa istememektedir. ABD ise, Henry Hub'da 2-3 \$/MMBtu olan LNG'sini 13-15 \$/MMBtu civarında fiyatlarla Avrupa'ya satmaktadır. Bu nedenle ABD de bizim enerji koridoru olmamızı desteklemeyecektir. Diğer taraftan İsrail, Doğu Akdeniz gazlarını, içinde Türkiye'nin olmadığı bir denklem ile Avrupa'ya ulaştırmak istemektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin mevcut hat anlaşmasını iptal edip yeni bir enerji koridoru projesine yönelmesi, zamanlama açısından erken bir hamle olabilir. Henüz bölgedeki denge netleşmeden alınan bu karar, Türkiye'yi masada savunmasız bırakabilir. Öte yandan Irak, Türkiye için yalnızca ekonomik değil; enerji güvenliği, dış politika ve bölgesel etkinlik açısından da kritik öneme sahiptir. Bu nedenle Türkiye'nin, Irak'ın egemenlik haklarına saygılı bir diplomasi izlerken, KIBY ile olan çok katmanlı ilişkilerini de göz ardı etmemesi gerekir.

KIBY'yi tümünden yalnızlaştırmak, kısa vadede rasyonel görünse de uzun vadede Türkiye'nin bölgedeki stratejik çıkarlarına zarar verebilir. Türkiye, bu noktada çok boyutlu ve dengeli bir dış politika izlemelidir. Nitekim Erbil ile Bağdat arasında, petrol gelirlerinin paylaşımı ve ihracat usulleri konularında belli bir ilerleme sağlanmış gibi görünmektedir. Ancak bu da geçmişte denenmiş bir formüldür.

Örneğin 2014 yılında, dönemin Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi Doğal Kaynaklar Bakanı, KIBY petrollerinin birkaç ay boyunca Bağdat aracılığıyla SOMO üzerinden satılmasını

sağlamış; ancak gelir KIBY'nin beklediği gibi paylaşılmadığından, bu modelden vazgeçilmişti. Gelir paylaşımı hâlâ Irak'ın en temel iç sorunlarından biridir. Son açıklamalara göre, KIBY günlük 230.000 varil petrolü SOMO aracılığıyla satmayı ve bunun karşılığında varil başına 16 dolar ön ödeme almayı kabul etmiştir. Ancak toplam gelirin fiyiyatta nasıl paylaşılacağı hâlâ net değildir.

Önemli bir başka başlık da IOC'lerin durumu. KIBY bölgedeki üretim sahalarının çoğunda bu şirketler “üçüncü taraf” olarak yer almaktadır. Bağdat'ın istediği “servis kontratları” IOC'ler ve KIBY arasında yapılan “üretim paylaşım kontratları”na taban tabana zıttır. Gelir paylaşımında bu şirketlerin kontrat haklarının nasıl korunacağı da şu an için belirsizdir. Bu durum önümüzdeki dönemde uluslararası tahkim davalarına konu olabilecek bir başka anlaşmazlık başlığıdır.

İsrail, bölge hakimiyetini arttırmak isterken ve İran ile Şam'a saldırılar düzenlerken, elimizdeki mevcut bu anlaşmayı, yerine başka bir anlaşma koymadan sonlandırmak, bölgede bir boşluk oluşturacak ve bu boşluktan Rusya dahil, İsrail ve AB üyesi bazı ülkeler mutlaka faydalanmak isteyeceklerdir.

“Mevcut anlaşma feshedilmeden önce, yerine geçecek yeni yapı netleştirilmeliydi”

Ayrıca son gelişmelerden biri, BP'nin Kerkük, Bai Hassan, Jambur ve Habbaz sahalarında üretimi artırma hedefiyle yeniden devreye girmesidir. Özellikle BP, bu sahalarda 2-3 yıl içerisinde üretimi arttıracak ve bu üretimi taşıyacak bir boru hattına ihtiyaç duyacaktır. Kerkük-Ceyhan hattına ilişkin anlaşmanın iptal edilmiş olması, bu sahalardan elde edilecek yeni üretim için alternatif taşıma güzergâhlarını gündeme getirmektedir. Bunlardan biri **Kerkük-Banias boru hattı** olarak öne çıkmaktadır. Hatta bu iş öyle bir noktaya varabilir ki; Banias aynı zamanda bir LNG terminali olabilir ve D. Akdeniz gazlarının sıvılaştırılıp, Türkiye'nin yer almadığı bir denklem ile Avrupa'ya ulaştırılmasında önemli bir rol oynayabilir. Bu tür senaryolar gerçekleşirse, Türkiye stratejik önemini yitirebilir. Dolayısıyla mevcut anlaşma feshedilmeden önce, yerine geçecek yeni yapı netleştirilmeliydi.

“Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki Banias limanı, stratejik bir alternatif haline gelebilir”

■ Bu kararın sonrasında, K. Irak'ın petrol üretimi hangi hatlar ve güzergahlar üzerinden ihraç edilecek sizce?

Eğer bu karar, gerekli altyapı hazırlıkları ve stratejik planlamalar yapılmadan alınmışsa, Türkiye'nin bölgedeki enerji denklemindeki etkinliği ciddi biçimde zayıflayacak-

tır. BP'nin, Kerkük dahil aldığı bu sahalarda artan üretimi dış pazarlara ulaştırılabilmesi için bir ihraç güzergâhına ihtiyacı vardır. Özellikle Avrupa'ya gönderilmek istenen bu üretimlerin Hürmüz Boğazını bypass ederek Akdeniz'e gitmesi önemli stratejik bir konudur. Çünkü; Hürmüz boğazındaki korsanlık faaliyetleri Basra'dan ihraç edilen petrol için önemli bir risk oluşturmaktadır. Bugüne kadar bu görevi üstlenen **Kerkük-Ceyhan boru hattı**, Mart 2023'ten bu yana kapalı durumdadır. Bir de üstüne mevcut anlaşma iptal edilmiştir. Türkiye'nin, Uluslararası Tahkim'de 1,5 milyar dolarlık cezaya mahkûm edilmesinin ardından hattı kullanıma açmaması, bu süreci doğrudan etkilemiştir.

Eğer Türkiye, Kerkük'te artacak olan bu üretimi taşıyacak yeni bir enerji koridoru kurmakta geç kalırsa, **Kerkük-Banias boru hattı** yeniden gündeme gelecektir. Bu hat, Suriye üzerinden Akdeniz'e uzanmakta olup, geçmişte faal olmuş ancak Suriye iç savaşı nedeniyle kullanılamaz hale gelmişti. Bugün AB'nin ve ABD'nin Rusya'ya uyguladığı ve giderek dozunu arttırdığı ambargo ve D. Akdeniz gazlarının Türkiye bypass edilerek Avrupa'ya ulaştırılması isteği, bu hattın yeniden işler hale gelmesini mümkün kılabilir. Bu da Türkiye için stratejik bir kırılma anlamına gelir.

Hali hazırda Irak, Basra Körfezi üzerinden günlük yaklaşık 3,3 milyon varil petrol ihraç etmektedir. Ancak bu petrolün büyük bölümü Asya pazarına yöneliktir. Bunun başlıca nedeni, Asya'daki güçlü talep ve Hürmüz Boğazı'ndaki korsanlık faaliyetleridir. Buna karşın Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılamak için Hürmüz Boğazı'nı bypass eden, daha kısa ve güvenli bir hat ihtiyacı doğmuştur. Bu noktada Kerkük - Ceyhan Boru Hattı, Avrupa'ya yönelik petrol ihracatında kilit rol oynamaktadır. Ancak mevcut anlaşma, yerini alabilecek Basra'dan Ceyhan'a uzanan enerji koridoru projesi hayata geçirilmeden iptal edilmiştir. Bu durumda petrolün Akdeniz'e erişim için Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki Banias limanı, stratejik bir alternatif haline gelebilir.

“Banias terminali, yalnızca Irak petrolü için değil, Doğu Akdeniz gazı için de yeni bir LNG çıkış noktası olabilir”

■ Bu gelişmelerin, bölgedeki gaz rezervlerinin ve üretimin ihraç seçenekleri üzerinde bir etkisi olmasını bekliyor musunuz?

Banias terminali, yalnızca Irak petrolü için değil, D. Akdeniz gazı için de yeni bir çıkış noktası olabilir. Bu gelişme gerçekleşirse, D. Akdeniz'den çıkarılacak gazın, kurulabilecek Banias terminalinde sıvılaştırılarak LNG olarak, Avrupa'ya ulaştırılmasında Türkiye'nin bypass edilme riski ortaya çıkacaktır. Bu senaryo gerçekleşirse, Türkiye'nin enerji alanında hem transit ülke hem de enerji güvenliğini sağlayan stratejik oyuncu rolü ciddi biçimde zayıflayacak-

caktır. Kaldı ki; dilimize pelesenk olmuş, sürekli konuşup hiçbir adım atmadığımız, “enerji merkezi” (energy hub) olma hayalimiz tamamen ortadan kalkacaktır. Özetle: Türkiye, enerji diplomasisinde zaman kaybederse ve erken hamlelerle oyunun dışında kalabilir. Bu nedenle, mevcut anlaşmanın sona erdirilmesi tek başına bir strateji değil, ancak yerine konacak yeni altyapı, diplomatik denge ve pazarlık gücüyle birlikte anlamlı hale gelir. Aksi durumda Türkiye’nin jeopolitik konumu zarar görebilir.

“Kerkük- Baniyas boru hattı, jeopolitik koşullar uygun hale gelirse Türkiye’yi bypass eden alternatif bir enerji koridoru olarak hayata geçirilebilir”

- **Kerkük-Baniyas hattı şu an operasyonel mi? Değilse ne kadar zaman alır operasyonel hale getirilmesi? Kapasite olarak Kerkük-Ceyhan hattı ile karşılaştırabilir misiniz?**

Kerkük- Baniyas boru hattı 1952’de çalışır hale gelen, yaklaşık 800 km uzunluğunda ve günlük kapasitesi 300.000 varil civarında olan bir boru hattıdır. Kerkük sahasını Suriye’nin Baniyas limanına bağlayan boru hattı, 1982 yılında Suriye ile Irak arasındaki politik ihtilaf nedeniyle kapatılmıştır. 2000 yılında Birleşmiş Milletler’in yaptırımlarını atlatmak için tekrar açılmıştır. Daha sonra 2003 yılında ABD’nin Irak’ı işgali sırasında tamamen kullanılamaz hale gelmiştir. 2007 yılında Rusya, Gazprom vasıtası ile onarmaya karar vermiş, ancak Irak’ın ekonomik sorunları nedeniyle bu işlem gerçekleşmemiştir. 2010 yılında ise Irak ve Suriye bu hatta iki yeni boru hattı inşa etmeye karar vermişlerdir. Bu hatlardan birincisi günlük 1,5 milyon varil ağır petrol ve ikincisi ise günlük 1,25 milyon varil hafif petrol taşımak üzere planlanmışlardır. Geline nokta Kerkük – Baniyas hattı henüz gerçekleşmemiş olmasına rağmen, Irak petrollerinin Avrupa’ya ulaşmasında Hürmüz Boğazı’na alternatif bir çözüm olarak önemini korumaktadır. Irak’taki yeni üretim hamleleri (özellikle BP’nin Kerkük’teki varlığı) ve Türkiye’nin yeni bir alternatif hat oluşturmadan mevcut Kerkük-Ceyhan hattını iptal etmesi, bölgedeki enerji dengelerini yeniden şekillendirebilir. Hat teknik olarak yeniden inşa edilmeye muhtaçtır, ancak jeopolitik koşullar uygun hale gelirse Türkiye’yi bypass eden alternatif bir enerji koridoru olarak hayata geçirilebilir.

“Irak ile enerji işbirliğinde yeni bir sayfa açılmadan mevcut anlaşmanın feshi, ekonomik ve stratejik açıdan fırsat kaybı yaratmaktadır”

- **Bu anlaşmanın sona erdirilmesinin Türkiye üzerindeki stratejik ve ekonomik etkilerini kısaca nasıl öngörüyorsunuz?**

1973 tarihli Irak – Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması’nın yenilenmeden sona erdirilmesi, bölgedeki politik riskleri artırmakta ve Türkiye’nin enerji stratejisinde belirsizlik yaratmaktadır. Kerkük – Ceyhan hattının durması, Türkiye için hem ekonomik gelir kaybı hem de enerji güvenliği açısından ciddi bir boşluk oluşturmuştur. Bu anlaşmanın yerine yenisi konulmadan sona erdirilmesi, bölgede hali hazırda politik riskleri arttırmıştır. Türkiye’nin KIBY’yi yalnızlaştırma politikası, uzun vadede Türkiye’nin çıkarlarına sekte vuracaktır. Irak merkezi hükümeti, KIBY ile kuzey Irak’taki petrol sahalarının paylaşımı için politikalar uygularken, bir yandan Türkiye’yi 2014 – 2018 yıllarında izni olmadan KIBY petrollerini Ceyhan’dan sattığı gerekçesi ile 1,5 milyar dolar tazminat ödemesi ile cezalandırmıştır. Türkiye, Irak ve KIBY arasındaki sorunların direk sorumlusu olmamasına rağmen, zarar gören noktadadır. Şimdi bir de gerçekleşmesi çok olası görülmeyen Basra-Ceyhan enerji koridoru projesi henüz sadece düşünce aşamasındayken, mevcut anlaşmanın iptali, aslında Irak ile olan ilişkilere pozitif yansımayaacağı gibi, Türkiye’nin KIBY üzerindeki gücünü zayıflatacaktır. Diğer yandan, Kerkük ve beraberinde dev sahaların üretim arttırma projesinin Irak tarafından BP’ye verilmesi ve 4-5 yıl içerisinde buradan yaklaşık günde 400-450 bin varil petrolün ihraç edilecek olması, Hürmüz boğazının bypass edecek ve Akdeniz üzerinden Avrupa’ya ulaşmasını sağlayacak acil bir hatta ihtiyaç doğuracaktır. Bu hat, hangi hat olacaktır? Bu hacmin taşınacağı güvenli ve siyasi olarak istikrarlı bir güzergâh ihtiyacı, Türkiye’nin doğal aday olmasını sağlamalıdır. Ancak Avrupa’nın Türkiye’nin enerji merkezi olmasına karşı negatif tutumu, D. Akdeniz gazları için alternatif güzergâh arayışları ve ABD’den pahalı LNG ithalatına duyduğu isteklilik, rasyonalite ile bağdaşmamaktadır. Diğer taraftan Avrupa, Doğu’dan ya da Irak’tan Türkiye’ye gelebilecek gazları da istememektedir. Hatta bu konuda o kadar rasyonel olmayan davranış içerisinde dedirler ki, hali hazırda ABD’den pahalı LNG almaya ve Rusya’ya olan yaptırımları arttırmaya bile razıdırlar.

Hemen yanı başımızda petrol ve doğal gaz zengini ülkeler varken, bizim neden pahalı petrol ve doğal gaz kullandığımızı anlamaya imkan yoktur. Olması gereken, hem özel sektör firmaları hem de devlet şirketlerimiz ile Irak’ta birçok saha almış olmamız ve bu sahalarda üretilen petrol ve gazı ilk önce Türkiye’de kendi ihtiyacımız için kullanırken, fazlasını ise ihraç eder konumda olmamız gerekirken, pahalı LNG olarak zaten zorda olan ekonomimizi dahada zorlamaktayız. Attığımız adımlar ise gelecek 10 yılları kolaylaştırmayacak, bilakis konumumuz gereği olması gereken gücümüzü ve stratejik varlığımızı zayıflatacaktır.

Sonuç olarak, enerji politikası anlık değil, uzun vadeli jeopolitik, ekonomik ve güvenlik perspektifleriyle şekillenmelidir. Irak ile enerji işbirliğinde yeni bir sayfa açılmadan mevcut anlaşmanın feshi, Türkiye açısından hem ekonomik hem stratejik açıdan fırsat kaybı yaratmaktadır.